

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויקהל-פקודי תשע"ה

שבת ופסח - עדות על בריאת העולם

אלא שעדיין יש לשאול: אם ה' סיים את כל המלאכות בששת ימי הבריאה, למה השאיר מלאכה אחת לאחר השבת? אולי מותר להסביר כך: הראשונים המשילו את השבת לשמחת "חנוכת הבית" שעושה מלך בשר ודם בסיום בניית ארמונו. והנה, אצל מלך בשר ודם, אם בניית הארמון היה מסתיימת בג' בתמוז, וגם חנוכת הבית היתה נערכת בג' בתמוז, היה מוכח מזה שהמלך מאד מחשיב את ארמונו, שהרי על כן עשה משתה ושמחה לכבוד סיום בנייתו, אבל לא היה מוכח מזה שגם יום ג' בתמוז הוא יום מיוחד אצלו. אבל אם הארמון עוד לא היה גמור, הוא יגמר להבנות רק בג' בתמוז, אבל המלך היה מקדים את החגיגה לראש חודש תמוז, אז היה מוכח שלא רק הארמון חשוב ונכבד אצל המלך, אלא גם יום ראש חודש חשוב אצלו, אשר על כן החליט לערוך דוקא בו את שמחת חנוכת הבית, למרות שהבנייה טרם הסיימה. כך גם בענין השבת: אם ה' היה עושה את כל המלאכות בששת ימי הבריאה, לא היה ניכר שהיום השביעי הוא יום חשוב אצלו. אבל אם ה' לא גמר את כל המלאכות, השאיר עדין את מלאכת הבערה, ובכל זאת עושה "חנוכת הבית" ביום השביעי, ניכר מזה שגם ה' יום הוא יום חשוב מאד. לכן השאיר הקב"ה את מלאכת הבערה לאחר השבת.

ביאורים נוספים ללאו ד"לא תבצעו אש" וכו'

אבל יש עוד פירושים, למה אמרה תורה "לא תבצעו אש" בכל משבתיכם ביום השבת", ולא הסתפקה במה שנאמר בפסוק הקודם, "וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה", כל העשה בו מלאכה יומת". רבי נתן אומר ש"הבערה לחלק יצאת" (שבת ע, א). כלומר, ללמד שהעושה כמה מלאכות בשבת, חייב חטאת על כל אחת ואחת מהן. ויש שלמדו מפסוק זה, שלא לענוש עונשי בית דין בשבת (סנה' לה, ב), וכך גם פוסק הרמב"ם להלכה (רמב"ם הלכ' שבת פכ"ד ה"ז). [גם ענין זה ניתן לביאור על פי המשל שהזכרנו. ביום "חנוכת הבית" לארמון המלך, המלך לא רוצה שיתעסקו בענישת הפושעים. אמנם החנינה היא זמנית בלבד, כי אחרי השבת הפושעים יקבלו את עונשם, אבל בשבת, ביום חגו של המלך, לא רוצים לקלקל את החגיגה. הפושעים זוכים לחנינה מסויימת, ואין מענישים אותם היום].

אני קצת מסתפק, אם גם אבא שצריך להעניש ילד, אם ראוי שלא יתן את העונש בשבת, אלא ידחהו לאחר השבת. אמנם אסור לאיים על ילד שיענישוהו לאחר זמן (עי' קצשו"ע סי' קס"ה ס"ז), אבל אולי ראוי לדחות את העונש לאחר השבת בלי לומר לילד שהוא עתיד להענש.

עוד אפשר לומר על דרך האגדה: הרי חז"ל אומרים, שבשבת הגיהנםם שובת (עי' סנה' סה, ב ורש"י שם ד"ה קברו של אביו), אבל למי? - רק למי ששמר שבת! מי שלא שמר שבת, גם הגיהנםם לא שובת אצלו בשבת (וזהו ח"ב קנ, ב). על פי זה אפשר לפרש: לא תעשו מלאכה בשבת, כדי ש"לא תבצעו אש" בכל משבתיכם ביום השבת", שאם תצטרכו ח"ו לשבת בגיהנם, לא תבצעו לכם שם האש ביום השבת, ולפחות בשבת תהיה לכם שם מנוחה (ועי' כעין זה בבעל הטורים שמות לה,

למה נשתנתה מלאכת הבערה משאר המלאכות?

התורה אומרת: "ששת ימים תעשה מלאכה, וביום השביעי יהיה לכם קדש שבת שבתון לה", כל העשה בו מלאכה יומת" (שמות לה, א-ב). מיד אחר כך אומרת התורה: "לא תבצעו אש בכל משבתיכם ביום השבת" (שם, ג). שואלים חז"ל: הרי בפסוק הקודם נאמר כבר "ביום השביעי יהיה לכם קדש... כל העשה בו מלאכה יומת", ובכלל זה המבעיר אש בשבת, שאף זו מלאכה. מדוע א"כ צריכה התורה לחזור ולומר שוב, "לא תבצעו אש בכל משבתיכם ביום השבת"? הרי דבר זה כלול כבר בפסוק הקודם!

חז"ל ענו על שאלה זו בכמה דרכים¹ (שבת כ, א; שם ע, א; סנה' לה, ב), ואחד התירושים שאמרו הוא, ש"הבערה ללאו יצאת" (שבת ע, א). כלומר, התורה פורטת במיוחד את מלאכת הבערה, כדי ללמדנו שהבערה אינה בכלל "כל העשה בו מלאכה יומת". היא אסורה בלאו בלבד, ואין חייבים עליה מיתה. רוב הפוסקים לא פסקו כך, אבל זוהי דעת רבי יוסי, כפי שמוכח בגמרא² (שם).

מה הסברא בזה? למה חילקה התורה (לרבי יוסי) בין מלאכת הבערה לשאר המלאכות? שמעתי ממורי ורבי הגה"צ רבי גדליה איזמן זצ"ל לבאר כך: הרי השביתה שלנו בשבת היא מעין שביתתו של הקב"ה במעשה בראשית. מאחר ו"ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ... וינח ביום השביעי" (שמות כ, ז), לכן ציוה ה' גם עלינו לשבות ביום זה מאותן מלאכות ששבת מהן הוא ית' באותה שבת. אבל היתה מלאכה אחת שה' לא שבת ממנה באותה שבת. לא שבת ממנה, מפני שלא השתמש בה גם בימים שלפניה. באיזו מלאכה מדובר? - במלאכת הבערה! חז"ל הרי אמרו, שהאש עלתה במחשבה לפרות בערב שבת, אבל למעשה נבראה רק במוצאי שבת (פסחים נד, א). [ולכן במוצאי שבת אנו מברכים "בורא מאורי האש", על בריאת האש במוצאי השבת הראשונה שהיתה בעולם]. ממילא, כיון שהשביתה ממלאכת הבערה היתה שונה מהשביתה משאר המלאכות, שכן האש לא נבראה בשלמותה בששת ימי המעשה, לכן אין מלאכה זו נחשבת כמלאכה מוחלטת, אלא רק "מקצת" מלאכה, ולכן החיוב עליה הוא רק חיוב לאו, ולא חיוב מיתה. כך באר מו"ר הגה"צ רבי גדליה איזמן זצ"ל.

על פי זה אפשר להסביר יפה את פסוקי פרשת "ויכולו". הפסוק אומר: "ויכלו השמים והארץ וכל צבאם. ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה (לשון עבר), וישבת ביום השביעי מלאכתו אשר עשה (לשון עבר). ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אתו, כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות" (לשון עתיד) (בראשית ב, ב-ג). למה לא נאמר גם כאן בלשון עבר, "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר עשה"? אולי אפשר להסביר כך: כוונת הפסוק לומר, שהקב"ה שבת ביום השביעי לא רק מן המלאכות אשר עשה כבר, אלא גם מאותה מלאכה שהוא עתיד לעשותה ועוד לא עשאה. ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אתו, פי בו שבת מכל מלאכתו", גם מהמלאכה שברא לעשות ועוד לא עשה.

יקצור או יעשה מלאכה אחרת, העיקר שיעבוד עד כלות כוחותיו וישבר ח"ו. לכן אין חילוק מלאכות ליו"ט, כי אין חשיבות לכל מלאכה בפני עצמה.

אם זה באמת הטעם למה יש חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליו"ט, ממילא יהיה דין יום הכפורים כדין יו"ט, מפני שגם יום הכפורים אינו זכר למעשה בראשית, אלא זכר ליציאת מצרים (כפי שאומרים בתפילות יום הכפורים). ממילא, אם אין חילוק מלאכות ליו"ט, גם ליום הכפורים לא יהיה חילוק מלאכות. כך נראה לעניות דעתי.

"איש - לפי מהללו"

והנה, לא רק השבת היא זכר למעשה בראשית, אלא כל המועדים כולם, גם הם - בעקיפין - זכר למעשה בראשית. הרי המועדים הם זכר ליציאת מצרים, ויציאת מצרים הרי מעידה שיש בורא לעולם! כיצד מעידה יציאת מצרים שיש בורא לעולם? - משל לחיילים שצועדים במצעד. כולם צועדים באופן שווה, ואי אפשר להבחין שיש כאן מפקד. מתי מתברר שיש מפקד? - כשאחד הצועדים צועק לפתע: "שמאלה פנה", וכולם פונים שמאלה - מתברר שזהו המפקד. זה בדיוק מה שקרה במצרים! הקב"ה אמר "שמאלה פנה" - שפלו המים יהפכו לדם, ושהאור יהפך לחושך וכו' - וכך התגלה שיש מפקד לבריאה, והיא אינה מתנהלת מעצמה. לכן יציאת מצרים היא עדות על בריאת העולם. לאו דווקא בריאה בששה ימים, אבל עדות על בריאת העולם.⁵

הזמן המיוחד לספר בו ביציאת מצרים ולהתחזק בו בלקח הנלמד מנסי מצרים הוא ליל הסדר. ובפרט בשנה זו, שליל הסדר חל בשבת, הרי ישנה סיבה כפולה ומכופלת לספר בלילה זה ביציאת מצרים, שהרי גם השבת היא זכר ליציאת מצרים.

אנו אומרים בהגדה, "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". מה פירוש "הרי זה משובח"? הפירוש הפשוט הוא, שהמרבה לספר ביציאת מצרים הוא משובח, בגלל וכתו צאה מכך שהרבה לספר ביציאת מצרים. אבל יש שפירשו להפך. יש שפירשו, שהמרבה לספר ביציאת מצרים מוכיח ומגלה על עצמו שהיה משובח עוד מקודם לכן, ולכן הרבה לספר ביציאת מצרים. מדוע המרבה לספר ביציאת מצרים מוכיח על עצמו שהוא משובח עוד מקודם לכן? שהרי הפסוק אומר: "מִצְרָיִם לְפָנָי וְכֹר לְהִבָּה, וְאִישׁ לְפִי מְהַלְלוֹ" (משלי כו, כא). כלומר, אם רוצים לדעת כמה סיגים יש בכסף, בוחנים אותו בַּמִּצְרָיִם. ואם רוצים לבחון את הזהב, מתיכים אותו בַּפּוֹר, ובודקים כמה הוא נקי. ואולם כיצד בוחנים אדם? - אומר הפסוק, "וְאִישׁ לְפִי מְהַלְלוֹ". מה פירוש "וְאִישׁ לְפִי מְהַלְלוֹ"? מסביר רבינו יונה (שם) - לפי מה שהראשונים האחרים! "אם הוא מְשַׁבֵּחַ המעשים הטובים והחכמים והצדיקים - תִּדְעַ וְכִתְבָּתָּ כִּי אִישׁ טוֹב הוּא... כי לא ימצא את לבו רק לשבח את הטוב והטובים תמיד בכל דבריו, ולגנות את העבירות וְהַקְּבֹזוֹת בְּעֲלֵיהֶן⁶... וְהַמְשַׁבֵּחַ מעשים מגונים, או מְהַלְלוֹ רשעים - הוא הרשע הגמור והמחלל את עבודת ה' יתברך" ("שערי תשובה" שער ג' אות קמ"ח). למשל, אם אדם רגיל להלל שחקני כדורגל או שחקני קולנוע, זה לא מעיד על גדלות נפש מיוחדת. לעומת זאת, אם אדם רגיל להלל תלמידי חכמים ומעשים טובים, הרי זה מוכיח שהוא איש המעלה. הוא מבין, שמה שחשוב בחיים זה להיות גדול בתורה וביראת שמים, ולא להיות גדול בכדורגל.

כך גם בענין הסיפור ביציאת מצרים. אם אדם מרבה ומאריך לספר בשבחו של הקב"ה על הניסים שעשה לנו, איך היינו משועבדים תכלית השעבוד ויצאנו מעבודת לחרות ע"י עשר מכות גדולות שהביא הקב"ה

עוד יש לפרש על פי דברי הגמרא שאומרת: "אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת, שנאמר: "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת... וְהִצַּתִּי אֶשׁ בְּשַׁעְרֵיהָ, וְאֶכְלָה אֶרְמֹנֹת יְרוּשָׁלַם, וְלֹא תִכְפֹּה" (ירמיה יז, כז). מאי וְלֹא תִכְפֹּה?... בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה" (שבת קט, ב). אפשר א"כ לומר, שהפסוק "וְכִיֹּם הַשַּׁבָּתִי יִהְיֶה לְכֶם קֹדֶשׁ" וכו' בא להזהירנו, שלא לעשות מלאכה בשבת, כדי שלא "לא תִבְעֲרוּ אֶשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת". כלומר, כדי שלא נגרום ח"ו להבערת אש במושבות בני ישראל, בגלל יום השבת שאינו נשמר.

חילוק מלאכות בשבת ולא ביום טוב - מדוע?

כפי שהזכרנו, לדעת רבי נתן - "הבערה לחלק יצאת". כלומר, ללמד, שהעושה כמה מלאכות בשבת - כגון שזרע וחרש וקצר - חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה שעשה. הגמרא אומרת בענין זה: "יש חילוק מלאכות לשבת, ואין חילוק מלאכות ליום טוב" (מכות כא, ב). כלומר, רק בשבת העושה כמה מלאכות בשוגג חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה. לעומת זאת, ביום טוב, אם חרש וזרע וקצר והתרו בו על כל דבר ודבר, אינו חייב שלוש מלקויות אלא רק מלקות אחת. (ביו"ט לא שייך לדון על השוגג, כי אין חיוב קרבן על עשיית מלאכה בשוגג ביו"ט. רק על הזדון חייבים ביו"ט, ובמקרה זה - אינו חייב אלא מלקות אחת על כל המלאכות שעשה. זהו שאמרו "יש חילוק מלאכות לשבת, ואין חילוק מלאכות ליו"ט").

ושאל השער המלך (פ"א מהל' שמיטה ויובל ה"א): מה יהיה הדין ביום הכפורים? ביום הכפורים שייך לדון גם על השוגג לגבי חטאת, וגם על המזיד לגבי מלקות (שכן העושה מלאכה ביום הכפורים חייב מלקות, ולא מיתת ב"ד), וקדושת יום הכפורים הרי מוצעת בין קדושת שבת לקדושת יו"ט - פחות חמורה משל שבת, ויותר חמורה משל יו"ט - וא"כ יש לדון, האם דין יום הכפורים כשבת לענין חילוק מלאכות, או שדינו כיו"ט?

אינני יודע אם על פי הסברא שנאמר כאן מותר לפסוק הלכה בשאלה זו, אבל אולי מותר לומר כך: הרי מאיזה טעם יש חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליו"ט? מפני שהשבת היא זכר למעשה בראשית. והרי על מעשה בראשית נאמר, "ה' בְּתִכְתֹּה יָסַד אֶרֶץ" (משלי ג, יט), וכשעושים דבר בחכמה, יש לכל מלאכה חשיבות בפני עצמה. למשל, אדם שרוצה לתפור מעיל, צריך להחליט כמה צמר לגזוז, כמה חוטי שתי לטוות וכמה חוטי ערב, צובע חלק מהחוטים בצבע זה, חלק בצבע אחר, תופר שרוול, תופר כפתורים, לכל מלאכה יש משמעות וחשיבות עבור התכלית הסופית. לעומת זה, מלאכת יו"ט איננה זכר למעשה בראשית, אלא זכר ליציאת מצרים, ובמצרים תכלית המלאכה לא היתה ליצור ממנה איזה דבר. המצרים הרי העבירו את אבותינו בעבודות שאינן מועילות, כפו עליהם לבנות "אֶת פְּתֵי וְאֶת רַעְמִסִּס" (שמות א, יא), פיתום - שראשון ראשון פי תהום בולעו, רעמסס - שראשון ראשון מתרוסס (סוטה יא, א). כלומר, בניה שמראש היה ידוע שלא תוכל להתקיים ולהחזיק מעמד, ולא נועדה אלא לשבור את גופם ורוחם של ישראל. נתנו מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים (שם, ב), שגם זה מורה שלא היו מעוניינים בעבודה תועלתית, אלא בעבודה לשמה, כדי לשבור את ישראל. כשעושים כך, אין חשיבות לכל מלאכה בפני עצמה, שהרי לא אכפת למצרי אם היהודי יזרע או

בו" (שמות יב, מו). ומבאר אפוא הירושלמי, שלכן תקנו חז"ל לאכול את הפסח על השובע, "שאם לא היה בא על השובע, מתוך שהוא רָעב לאכול הבשר שסביב העצמות, היה בא לידי שבירתן" (תוס' פסחים ע, א ד"ה לאו), והיה עובר בלאו¹⁰.

והנה, כבר הקשו התוספות, שאם זה הטעם שהפסח נאכל על השובע, כדי שלא יבוא לשבירת עצם, ומפני זה אמרו "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", למה אמרו גם במצה "אין מפטירין אחר מצה אפיקומן?" (פסחים קט, ב) והרי במצה אין איסור שבירה! אדרבה, לוקחים את האפיקומן דווקא מהמצה השבורה! מדוע אפוא אסור לאכול שום דבר לאחר מצת האפיקומן?

יש ראשונים שכתבו, שכיון שמצת האפיקומן נאכלת זכר לקרבן פסח שהיה נאכל בסוף הסעודה, לכן - זכר לפסח - קבעו גם במצה דין זה, שלא לאכול אחריה שום דבר, כמו בקרבן פסח¹¹. אבל התוספות לא כתבו כן, אלא כתבו, שלפי מי שסובר ש"אין מפטירין אחר מצה אפיקומן", הטעם בדין זה שאין מפטירין אחר הפסח (בזמן המקדש) והמצה (בזמן הזה) אפיקומן, הוא לא כפי שאמרו בירושלמי - כדי שיאכל את הפסח על השובע ולא יבוא לשבירת עצם - אלא טעם אחר יש בזה. והוא - כדי "שיהא טעם מצה ופסח בפיו"¹² (תוס' פסחים קכ, א סוף ד"ה מפטירין).

מהו הענין בזה? למה צריך שיסאר טעם מצה ופסח בפיו¹³? כמדומני שהסבר הדבר הוא כפי שבאר הג"ר יחיאל מיכל שלזינגר זצ"ל, מיסד ישיבת קול תורה. הוא הסביר כך: התורה אומרת: "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכור את יום יצאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" (דברים טו, ג). כלומר, התורה רוצה, שע"י סיפור יציאת מצרים, וע"י המצות והפסח שתאכל בלילה הזה, תזכור את יציאת מצרים כל ימי חייך. [אמנם ממילא צריך להזכיר את יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, אבל זכירה זו הרי נלמדת מפסוק זה עצמו: "למען תזכור את יום יצאתך מארץ מצרים כל ימי חייך", ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות (משנה ברכות יב, ב). ומשמע אפוא, שזכירה זו צריכה לבוא מתוך אכילת המצה והפסח של ליל ט"ו בניסן, שהיא תהיה הגורם לכך שתזכור את יום יצאתך מארץ מצרים כל ימי חייך]. זהו הטעם לכך שרוצים שיסאר טעם מצה בפיה. לרמז לך, שבעצם היה צריך שטעם זה יסאר בפיו כל ימי חייך, אלא שאי אפשר לומר לאדם שלא לאכול כלום מליל פסח זה עד ליל פסח הבא, לכן אומרים לו, שלפחות בלילה הזה, אחרי אכילת האפיקומן, לא יאכל שום דבר. לרמז, שטעם המצה צריך ללוות אותך, ואם תאכל משהו לאחר האפיקומן, הטעם האחרון יספח את הטעם הראשון.

וזהו אפוא התשובה לשאלתו של החכם, למה צריכים כל כך הרבה מצוות זכר ליציאת מצרים. התשובה היא - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". כמו שאתה מבין, שאם תאכל עוד משהו אחרי האפיקומן, יצא טעם האפיקומן מן הפה, כך גם בידיעות. אמנם רכשת בליל פסח ידיעות חשובות, איך הכה ה' את מצרים בעשר מכות מופלאות שמראות את שליטתו המוחלטת של הקב"ה בטבע - אבל אח"כ, בחול המועד, או אחרי החג, אתה שומע שאובאמה אמר כך, ואבו מאזן עשה כך, ונתניהו החליט כך, ואתה מתחיל לקבל רושם כאילו ישנם כוחות נוספים שפועלים בעולם, ושוכח מה שלמדת בליל הסדר, שרק דבר ה' פועל בעולם, ואם אבו מאזן או החמאס פועלים, הרי זה בגלל שהקב"ה גזר שיפעלו כך, ואם אמריקה פועלת או לא פועלת, גם זה הוא רק מפני שכך גזר ה'. את זה נוטים לשכוח כששומעים את החדשות בעיתון וכדו', כי טעם אחרון משכח את הראשון - את מה

על המצרים, זהו סימן שאיש זה שייך לקדושה ולא לשטויות, וא"כ הרי הוא מגלה על עצמו שהוא משובח, שהוא שקוע בעבודת הבורא.

שאלת הבן החכם - והתשובה

הבן החכם שואל בהגדה: "מה העדת והחקים והמשפטים אשר צנה ה' אלקינו אתכם" (דברים ו, כ). הוא רוצה תשובה ארוכה ומפורטת, "מה העדת והחקים והמשפטים אשר צנה ה' אלקינו אתכם". ומה עונים לו? - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". איזו מין תשובה היא זו לשאלת החכם? וכי זו ההלכה היחידה בפסח, שאסור לאכול אחרי אפיקומן? ! הרי הרבה עדות חוקים ומשפטים יש בפסח! למה לא אומרים לו גם אותם?

הפשט הפשוט הוא, שמלמדים את הבן החכם לא רק הלכה זו, אלא את כל הלכות הפסח, עד 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' [שהיא ההלכה האחרונה במסכת פסחים (פ"מ"ח)], ובוה אכן מקבל החכם תשובה לשאלתו, "מה העדת והחקים והמשפטים אשר צנה ה' אלקינו אתכם". ובכל זאת, היות ולא נאמר בהגדה במפורש "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח עד אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", אולי מותר לומר גם פירוש אחר בדברים: אולי כוונת השאלה "מה העדת והחקים והמשפטים" היא כך: למה צריך כל כך הרבה מצוות, עדות, חוקים ומשפטים זכר ליציאת מצרים? זמן רב לפני הפסח מתחילים כבר לנקות את הבית, ממרקים ושוטפים, מגעילים כלים, מוכרים את החמץ, ובודקים את החמץ, ושורפים את החמץ, אח"כ בליל הסדר אוכלים פסח ומצה ומרור, ומספרים ביציאת מצרים כל הלילה, ושבעה ימים אוכלים רק מצות ולא חמץ, ולא הולכים לעבודה, ובזמן שבית המקדש קיים אוכלים קרבנות, וגם מצוות נוספות יש זכר ליציאת מצרים: שבת - זכר ליציאת מצרים (דברים ה, טו); ימים טובים - זכר ליציאת מצרים; תפילין - זכר ליציאת מצרים (שמות יג, ט); יציאת מצרים - מזכירה את יציאת מצרים (ע"י רש"י במדבר טו, מא); וכן בכל יום בבקר ובערב מזכירים את יציאת מצרים בקריאת שמע... מה כל "העדת והחקים והמשפטים" האלה? מדוע יש צורך במצוות רבות כל כך זכר ליציאת מצרים? - כך שואל הבן החכם.

ומה עונים לו? - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". אסור לאכול אחרי הפסח שום דבר. למה? - לכאורה מפני שצריך לאכול את הפסח על השובע (פסחים ע, א). לכן גזרו שלא לאכול אחרי שום דבר נוסף, כדי שיהיו לאכול על השובע⁷. ולמה צריך לאכול את הפסח על השובע? - לכאורה, מפני שכך הדין בכל הקרבנות, שצריך לאכלם על השובע, כדי שתהא אכילתם אכילה חשובה המביאה לידי שביעה⁸. אבל האמת היא שקשה לפרש כן. שהרי בליל פסח יש שני קרבנות שצריך לאכול - קרבן פסח וקרבן חגיגה. ומבואר בגמרא, שאת החגיגה הבאה עם הפסח יש לאכול תחילה, כדי שיהא הפסח נאכל על השובע (שם). ואם אכילת הפסח על השובע נעשית מחמת שכן הדין בכל קרבן, למה תקנו שדוקא החגיגה תאכל תחילה כדי שיאכל הפסח על השובע? ולמה לא יוכל אדם לעשות להפך, לאכול את הפסח תחילה, כדי שתהא החגיגה נאכלת על השובע? והרי גם בחגיגה ישנו דין זה, שצריך לאכלה על השובע⁹!

ואכן, בירושלמי אמרו טעם אחר שבגללו יש לאכול את הפסח על השובע. והוא, "שלא יבוא לידי שבירת עצם" (יר' פסחים פ"ו ד'). והיינו, שהרי התורה ציוותה בקרבן פסח, 'ויעצם לא תשפרו

בליל הסדר, וזהו הלקח שצריך ללוות אותנו כל ימות השנה. לכן יש צורך במצוות רבות כל כך, זכר ליציאת מצרים.

יהי רצון שנזכה לקיים את הפסח על מצות ומרורים כפי שצריך, עם כל המצוות הנלוות אליו, ונודה לה' שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

שלמדנו בליל הסדר. לכן יש צורך במצוות רבות, שיזכירו וישננו לנו ערב ובוקר ובהזדמנויות נוספות את הלקח של מצרים, שלא חשוב מה פרעה רוצה, ולא חשוב מה החרטומים רוצים, ולא חשוב מה האו"ם או משהו אחר רוצה, חשוב רק מה שה' רוצה, ואם ה' רוצה שהמצרים ישתו דם וישראל ישתו מים, אז המצרים שותים דם וישראל שותים מים, ויכולים כל חרטומי מצרים לעשות בלהטיהם מה שירצו, ושום דבר לא יעזור. זהו הלקח שצריך לשנן לעצמנו

1. וגם מפרשי התורה תירצו שאלה זו בכמה אופנים על דרך הפשט.

2. יש להתבונן, מה טעמו של רבי יוסי דס"ל כן; הא בעלמא קי"ל, דדבר שיצא מן הכלל, ללמד על הכלל כולו יצא, ולהכי ס"ל לרבי נתן דהבערה לחלק יצאת, כמבואר ברש"י (סנה' לה, ב ד"ה לחלק). וכבר עמד בזה הרמב"ן (שמות לה, ג) וכתב, דטעמיה דר' יוסי הוא, משום ששינתה התורה בלשונה בפסוק הקודם ולא אמרה "פַל הַעֲשֶׂה בּוֹ פַל מְלֶאכֶה יוֹמָת", רק אמרה "פַל הַעֲשֶׂה בּוֹ מְלֶאכֶה יוֹמָת", א"כ הבערה כלל לא היתה מלכתחילה בכלל, וא"כ לא שייך לומר כאן "כל דבר שהיה בכלל" וכו'. [וביאור זה של הרמב"ן הוא לשיטתו (בריש דבריו שם), שלשון מלאכה סתם אינה כוללת מלאכת אוכל נפש, ורק לשון "כל מלאכה" כוללת גם מלאכת אוכל נפש]. ועוד תירץ, מדקאמר קרא בלשון לאו בעלמא "לא תִבְעֲרוּ אֶשׁ כָּל מְשֻׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת", ולא קאמר "כל המבעיר אש בכל מושבותיכם ביום השבת יומת", משמע לרבי יוסי דהוא לאו בעלמא, ואין בו חיוב מיתה.

3. ומשל זה נצרך במיוחד, אם נאמר שגם עונשים שאין בהם חילול שבת אסרה תורה לתת בשבת (עי' מג"א סי' של"ט סק"ג).

4. לכן כתוב ברמ"א, להאריך במוצאי שבת באמירת "ויהי נעם" ובסדר קדושה, כדי שיהיה לרשעים עוד קצת שקט לפני שיחזרו לגהנם (רמ"א אור"ח סי' רצ"ה). וכן כתבו מטעם זה להאריך באמירת "והוא רחום" ו"ברכו" במוצאי שבת (עי' רמ"א שם סי' רצ"ג ס"ג, ובכף החיים שם ס"ק י"ב).

5. וכן כתב הרמב"ן על הפסוק "אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות כ, ב): "אמר 'אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם', כי הוֹצֵאתֶם משם... תוֹרָה על החידוש, כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו". כלומר: אם אין בורא - לא שייך שיהיה מצב של "שמאלה פנה". ובלשונו של רבינו בחיי (שם): "ההוצאה מארץ מצרים כוללת בריאת עולם. שהנסים הנמשכים אחר ההוצאה היא - רַפִּים, וממה שנשתנה הטבע בהם יתבאר מזה חידוש העולם, כי עם הַקְּדָמוֹת לא ישתנה דבר מטבעו כלל".

6. כלומר, את בעלי העבירות.

7. כן הביא בעל המאור בשם "יש שפירשו" (פסחים כו, ב מדפי הרי"ף), וכן כתב הרמב"ן (במלחמות שם), שהטעם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, הוא מפני שצריך לאכול את הפסח על השובע. [וגזרה גזרו בו, שלא יאכל אפילו דברים שאינן משביעין, ואינן באין אלא בקניוח" (רמב"ן שם), אע"פ שמצד עצמם לא היה לנו לחוש שלא יאכל את הפסח על השובע בגלל מאכלים כאלו]. וכן דעת התוס' בתחילת דבריהם (תוס' שם קכ, א ד"ה מפטירין) [אליבא דמאן דאמר שרק בפסח נאמר דין זה, ולא במצה. אבל אליבא דמ"ד שגם במצה נאמר דין זה שאין מפטירין אחריה אפיקומן - וכדק"ל להלכה - כתבו התוס', שהטעם שאין מפטירין אחר המצה והפסח אפיקומן הוא לא כדי שיאכלם על השובע, אלא מטעם אחר, וכפי שיבואר להלן].

8. כן פירשו רש"י (פסחים פו, א ד"ה אין מפטירין) והרשב"ם (ק"ט, ב ד"ה כגון ארדילאי), שדין אכילה על השובע בקרבן פסח הוא מדין אכילה על השובע של כל הקרבנות, שהוא מטעם חשיבות וגדולה. [וגם ברש"י לעיל שם (סט, ב ד"ה בזמן שבא, ובדף ע, א ד"ה על השבע) כתב כן, ע"ש].

9. ובאמת מכח קושיא זו (וגם מכח ראיות נוספות) באר מרן הגרי"ז זצ"ל בדעת הרמב"ם, שדין אכילת קדשים על השובע נאמר רק באכילת חלק הכהנים, ולא באכילת חלק הבעלים. ורק בקרבן פסח איכא דין אכילה על השובע גם בבעלים [אולי מפני ההלכה המיוחדת שיש בפסח, לאכול דרך חרות (עי' חינוך מצוה ז)]. ולכן אוכלים את החגיגה תחילה, שהרי אין בה דין אכילה על השובע, ואח"כ אוכלים את הפסח, שיש בו דין אכילה על השובע (מובא בחי' הגר"ח על הש"ס בדין אכילת פסח על השובע, בשם הגרי"ז). [אלא שבחי' הגרי"ז עמ"ס מנחות (כא, ב ד"ה יאכלו) מבואר, שרק בדעת הרמב"ם אפשר לומר כן, שהרי הרמב"ם סובר שאין באכילת הבעלים חיוב עשה (עי' סה"מ מ"ע פ"ט), וא"כ לא שייך גם שתהיה בה מצוה מן המובחר לאכול על השובע. דאם אין מצוה, אין גם "מצוה מן המובחר". אבל דעת רש"י מפורשת (פסחים נט, א ד"ה בשאר ימות השנה), שגם באכילת בעלים יש מצוות עשה כמו באכילת כהנים, והיא אותה מצוה עצמה כמו בכהנים. ולשיטתו נשאר השאלה, מאי שנא פסח מחגיגה לענין אכילה על השובע. וצ"ל בדעת רש"י, שכיון שהפסח חיובו מן התורה והחגיגה הבאה עמו אין חיובה מן התורה (פסחים ע, א), מוטב לקיים דין אכילה על השובע בפסח מאשר בחגיגה].

10. וכתבו התוס' (פסחים ע, א ד"ה לאו, ובדף קכ, א ד"ה מפטירין) והרמב"ן (במלחמות כו, ב מדפי הרי"ף) שזהו ג"כ טעמו של הבבלי. [וצ"ל לפי דעתם, שדין אכילה על השובע מצד חשיבות האכילה קיים רק באכילת כהנים, וכנ"ל, וגם פסח לא שונה בזה משאר הקרבנות]. אבל במרדכי משמע שעיקר הטעם לאכילת הפסח על השובע הוא כרש"י (שתהא אכילה חשובה), והטעם שאמרו בירושלמי נאמר רק כדי לתרץ את הקושיא מהקדמת קרבן חגיגה (עי' מרדכי סוף מס' פסחים - על דף קי"ז).

11. כ"כ בעה"מ והרמב"ן במלחמות.

12. ולפי זה נמצא, שהדין שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אחר הפסח נאכל על השובע אינם קשורים זה לזה. [ולא כפי שכתבו התוס' בתחילת דבריהם, שהטעם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא כדי שיאכל את הפסח על השובע]. והדין שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא כדי שישאר טעם הפסח בפיו. והדין שהפסח נאכל על השובע הוא כדי שלא ישבור בו עצם (לתוס'), או כדי שיאמר עליו את ההלל בכרס מלאה (ל"יש שפירשו" שהביא בעה"מ), "לפי שאין אומרים הלל אלא על נפש שבעה וכרס מלאה" (תענית כה, ב).

13. הראשונים כתבו בזה טעמים שונים: בעל המאור כתב, דבעינן שיאמר טעם הפסח בפיו, כדי שלא ישכח לומר את ההלל (וע"ש שבאר, למה חששו חז"ל שישכח לומר את ההלל, עד שהוצרכו לתקן תקנה מיוחדת זו, כדי שלא ישכח לאמרו). ובמצה ג"כ תקנו כן (שלא לאכול אחריה שום דבר), זכר לפסח. ועי' טעמים נוספים ברמב"ן (במלחמות) ובר"ן. והרמב"ם כתב שאסור לאכול אחר הפסח והמצה, "כדי שיהיה הפסח סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו, שאכילתו היא המצוה" (רמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"ט). והיינו, כדי שישאר בפיו טעם המצה (כנראה משום חיוב מצוה). אבל התוס' כתבו בסתמא "דבעינן שיהא טעם מצה ופסח בפיו", ולא בארו מאיזה טעם בעינן כן. ובדעתם יש לפרש הטעם כפי שמבאר הרב שליט"א כאן למעלה.